ΕΝΑ ΣΠΗΤΙ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

Ὀλίγον παραπάνω ἀπὸ τὸ σημερινὸν Τηλεγραφικὸν καὶ Ταχυδρομικὸν κατάστημα ἐπὶ τῆς ἐγκαρσίας ὁδοῦ Κορίνθου καὶ εἰς τὸ ἐκεῖθεν 28ον τετράγωνον τῆς πόλεως, κοντὰ εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ, ἢ εἰς τὴν γωνίαν ποῦ συναντᾷ τὴν κάθετον ὁδὸν Κολοκοτρώνη, εὑρίσκεται ἀκόμη σήμερον ἡ ὑπ' ἀριθ. 77 τῆς εἰρημένης ὁδοῦ οἰκία, τῆς ὁποίας τὸ Πατρινότατο καὶ πολλὰ ὑποσχόμενον Ἡμερολόγιον τῆς Πατρινῆς «Ἀκαδημίας» μᾶς δίδει τὴν φωτογραφικὴν ἀπεικόνισιν.

Ἡ οἰκία αὐτή, τὸ σπῆτι αὐτὸ ἐσφηνωμένον μεταξὺ δύο καλλιτέρων του οἰκοδομιῶν τῆς ὁδοῦ σήμερον, τοὐλάχιστον ὑψηλοτέρων, ὅσον καὶ ἂν ἦναι περιποιημένον ἐξωτερικῶς, χρωματισμένο καὶ φκιασιδωμένο, φαίνεται ταπεινότερον τῶν ἑκατέρωθεν γειτονικῶν αὐτοῦ καινουργῶν, καὶ ὅμως εἰμπορεῖ νὰ ἦναι καὶ πρέπει νὰ ἦναι τόσον διασημώτερον καὶ **ὑψηλοφρονέστερον**, ἂν εἰμπορῇ νὰ μεταχειρισθῇ τις δι' ἄψυχον κτίσμα τὸ ἐπίθετον αὐτό. Τὸ σπῆτι αὐτὸ ἔχει κάποιαν ἱστορίαν ἢ ἱστορικὴν σημασίαν. Εἰς τὸ σπῆτι αὐτὸ εἰδον τὸ πρῶτον τὸ φῶς, ἐγεννήθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν δυὸ διάνοιαι, δύο φιλολογικαὶ διασημότητες καὶ γνωσταὶ καὶ φημισμένα ὀνόματα τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, τῆς αὐτῆς μὲν **πνευματικῆς** οἰκογενείας καὶ πολιτογραφήσεως ἀλλὰ διαφόρου φύλου, φυλῆς καὶ ἐθνικότητος, γειτονικῆς ὅμως πάντοτε καὶ συγγενοῦς, καθὼς καὶ πλησιαζούσης ἡλικίας καὶ χρόνου γεννήσεως· ἡ Ἰταλὶς συγγραφεὺς Ματθίλδη Σεράο καὶ ὁ ἡμέτερος ποιητὴς Κωστῆς Παλαμᾶς.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Καὶ περὶ μὲν τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ ὁ χαράσσων τὰς γραμμὰς ταύτας πρωτότερος ἀδελφός του, δὲν εἶναι βέβαια ἁρμόδιος νὰ ἐξάρῃ τὸ ὄνομά του καὶ ἠχὼ μόνον γίνεται τῆς φήμης του, ὅσον εἶναι ἁρμόδιος νὰ πιστοποιήσῃ ἐπακριβῶς τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεώς του καὶ ἴσως νὰ ἀπομνημονεύσῃ

ἐνταῦθα, ἢ ἀλλοῦ που ἐπικαιρότερον, σημεῖα τινὰ καὶ χαρακτηριστικὰ τῶν πρώτων ἡμερῶν του, πιστευτότερος βέβαια παντὸς ἄλλου. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ καὶ ὀλίγον καιρὸν προτήτερα γεννήσεως τῆς Μιτιλήνης Σεράϊο μοὶ παρεσχέθησαν καὶ παρέχονται ἐπίσης ἀσφαλῆ διδόμενα νὰ πιστοποιήσω καὶ βεβαιώσω ταύτην, ὡς ἐκ τῆς κυριότητος καὶ ἰδιοκτησίας τῆς οἰκίας ταύτης τῆς οἰκογενείας μας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, οἰκίας διὰ τὴν ὁποίαν καὶ αἱ ἰδικαί μου προσωπικαὶ καὶ παιδικαὶ ἀναμνήσεις μοῦ ἐπιτρέπουν, ἀλλὰ καὶ ὑπαγορεύουν, νὰ γράψω καὶ νὰ ἐπιμένω καὶ μερικὰ ἄλλα πράγματα συνδεόμενα καὶ σχετιζόμενα μὲ τὰ παλαιότερα χρονικὰ τῶν Πατρῶν, διὰ νὰ μὴ εἴπω ἱστορίαν.

·※·◉·※·

Τὸ σπῆτι αὐτὸ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἶχεν ἀσημότερα κοντά του καὶ ὀλόγυρά του γειτονικὰ σπήτια καὶ ἦτο πάλιν ἐσφηνωμένον μεταξὺ δύο ἄλλων πολὺ παλαιοτέρων καὶ ἀσημοτέρων ἀπὸ αὐτό· τὰ σπήτια αὐτὰ καὶ τὰ δυὸ ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν καὶ τὴν ἄλλην, ἀνῆκον εἰς τὸν αὐτὸν ἰδιοκτήτην, ἕνα γέροντα Ἠπειρώτην φούρναρην, μὲ μίαν μακρὰν φουστανέλλαν καὶ ἕνα καρβέλι εἰς τὴν ῥάχη του καὶ ὄνομα ὀλίγον ἀσύνηθες « Τριαντάφυλλος Σίγμα Πάβλος » ὁ ὁποῖος ἐκατοικοῦσε μὲν ὁ ἴδιος εἰς ἕνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ σπήτια μεσημβρινῶς μὲ τὴ δεύτερή του γυναῖκα καὶ δυὸ προγονᾶς αὐτῆς – ἐπιρρεποῦς εἰς μέθην, ἐξ οὗ εἴχαμεν συχνὰ νυκτερινὰς σκηνὰς, θορυβοὺς κτλ. αἱ ὁποῖαι μοῦ εἶχαν ἀφήσει ὄχι μικρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὸ πνεῦμά μου, εἶχε δὲ ἀποκάτω, κολλημένον εἰς τὸ ἀριστοκρατικώτερον ὁποιδήποτε σπῆτί μας τὸν φοῦρνό του, θερμαίνοντα τοὺς ἐνοίκους δωρεὰν μὲν τὸν χειμῶνα, ἀνυπόφορα δὲ τὸ καλοκαίρι καὶ γεννοβολοῦντα καὶ ἐκπέμποντα πληθὺν σκαθαριῶν καὶ ποντικῶν εἰς τοὺς γείτονας· τῆς δὲ ἄλλης ἀρκτικῆς οἰκίας ἐνοικίαζε τὸ ἐπάνω μὲν πάτωμα διὰ κατοικίαν, τὸ δὲ ἰσόγειον εἰς ἐπιπλοτοιὸν Ἰταλόν, ῥεμεσιέρικο, τὸ ὁποῖον δὲν ἔδιδεν ὀλιγωτέραν ἐνόχλησιν εἰς τοὺς γείτονας καὶ ὀλιγώτερον κίνδυνον πυρκαϊᾶς, ἀλλὰ καὶ ὀλιγωτέραν τέρψιν εἰς ἐμὲ παιδίον, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον παρηκολούθουν τὰ θαυμιαστὰ τοῦ τόρνου καὶ τῆς λεπτουργικῆς τέχνης ἔξωθεν αὐτοῦ καὶ ἠνάγκαζα τοὺς γονεῖς μου νὰ μοῦ προμηθεύσουν τὰ στοιχειωδέστερα τῶν ἐργαλείων αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ σημάδια ἀκόμη φέρω τῆς κλέφτικης ἐκείνης μαθητείας μου καὶ ἀδεξιότητος, οὐλὰς εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖράς μου. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ ῥεμεσιέρικο κατῴκουν κατ' ἀρχὰς οἱ ἱδρυταὶ τῆς εἰς τὰ σπάργανα ἀκόμη εὑρισκομένης βιομηχανίας σχετικῆς μὲ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰδιοκτήτου, ἀτμαλεστικῆς καὶ ἀρτοποιΐας χοσαύτην ἐπίδοσιν λαβούσης κατόπιν εἰς τὴν γειτονικὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς **Ῥώμπρικας**, ὡς ἐλέγετο τότε, τοῦ Λιά του· κατῴκησε δὲ κατόπιν ἐπὶ πολὺ καὶ ὁ πολὺς τότε δικηγόρος Νικολῆς Καρατζᾶς μὲ τὴν ὡραίαν ἐξ Αἰγίου σύζυγόν του, τὴν πρόσχαρη φυσιογνωμίαν του καὶ τὸ ἀδιάκοπο σιγάρον εἰς τὸ στόμα, πρὶν ἢ οἰκοδομήσῃ τὴν γειτονικὴν οἰκίαν του.

Βλέπετε τότε, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅσοι ἄφηναν μίαν στέγην σὲ μία γειτονιά, ἐπεδίωκον ἄλλην εἰς τὴν αὐτὴν συνοικίαν καὶ ἔτσι ἐκάθισε κατόπιν εἰς τὸ σπῆτί μας αὐτὸ ὁ Ι. Κορίνθιος, τοῦ ὁποίου ἡ κατοικία καὶ ἡ τῆς θείας του χήρας τοῦ Παναγιωτάκη Ζαΐμη ἦτο ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τετραγώνου καὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ μεσημβρινώτερον γωνιαία μεγάλη οἰκία, ὅπου καὶ τὸ πολιτικὸν σαλόνι τοῦ Θρασυβούλου Ζαΐμη καὶ ἡ ἀρχοντικὴ δεξίωσις τῆς κυρὰ-

Παναγιωτάκενας καὶ εἰς τὰ ἰσόγεια τῆς ὁποίας ἦτο ἐγκατεστημένον τὸ ταχυδρομεῖον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἢ ἐπιστασίαν τοῦ ὑποδειγματικοῦ ἐκείνου ὑπαλλήλου Θεμιστοκλῆ Ἰωαννίδη μὲ τοὺς ἐπιβλητικούς βοηθούς του Βλαχοπαπαδόπουλον καὶ Νεριάγκαθον. Τὸ ἀντικρυνὸ αὐτῆς τῆς οἰκίας καὶ γωνίας μεγάλο σπῆτι τοῦ Μανώλη Σπυρόπουλου, τότε, νομίζω, οἰκοδομήθη, ἡ δὲ ἄλλη γωνία ὅπου σήμερον τὸ Τηλεγραφεῖον καὶ Ταχυδρομεῖον κατείχετο ὑπὸ μιᾶς ἀπὸ τὰς εὐρυχωροτέρας οἰκοδομὰς τῆς πόλεως καὶ ἐπισημοτέρας διὰ τὰς αἰθούσας της τοῦ Λημητρίου Λεσποτοπούλου, ὅπου καὶ ἐδόθη καὶ ὁ μέγας χορὸς τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος. τοῦ ὁποίου κατοικία εἶχεν ὁρισθῆ ἡ ὀλίγον παρακάτω περίοπτος οἰκία Κρεμμύδη. Ἦτο μία ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας ἡσυχοικίας αὐτὴ καὶ εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὰς ὀλίγας ἐνοικιαζομένας οἰκίας της πολλοὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι καὶ ἐπιστήμονες πρὸ τῆς ἐπικτήσεως ἰδίων οἴκων ὡς οἱ δικηγόροι Χοϊδᾶς, Νεταλᾶς, Γουλιμῆς καὶ ὁ μνησθεὶς Καρατζᾶς, ὁ μοίραρχος Γινοβίλης, ὁ νομοϊατρὸς Ἄννινος κλπ ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι τῶν πρώτων οἰκιστῶν τῆς πόλεως, ὡς ὑψηλότερα ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ Κορίνθου ὁ Χῖος Γαράκης οἰκοδομήσας τὴν θαυμασίαν διὰ τοὺς ἀνθῶνάς της ἰδίως μεγάλην οἰκίαν νῦν Κούρση, ὁ Λ. Κρητικός, ὁ Πατρινὸς καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἁγίου Νικολάου ὁ Τσοῦκας, ὁ Τζίνης, ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Πράτσικας καὶ ἄλλοι. Ἴσως διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἶχον συγκεντρωθῆ ἐκεῖπου, καὶ τὰ τότε φημισμένα σχολεῖα Πορφυροπούλου ἀρρένων καὶ Μητσοπούλου θηλέων, καὶ εἶχεν ἐγκαθιδρυθῆ εἰς τὴν περὶ ἧς αἱ γραμμαί μου αὐταὶ οἰκίαν καὶ τὸ πρῶτον οὐχὶ ἄσημον Παρθεναγωγεῖον τῆς Παυλίνας Μπορέλλη, ἡ ὁποία ἔγινε κατόπιν κυρία Σεράο καὶ ἐγέννησε τὴν Ματθίλδην Σεράο τῷ 1856.

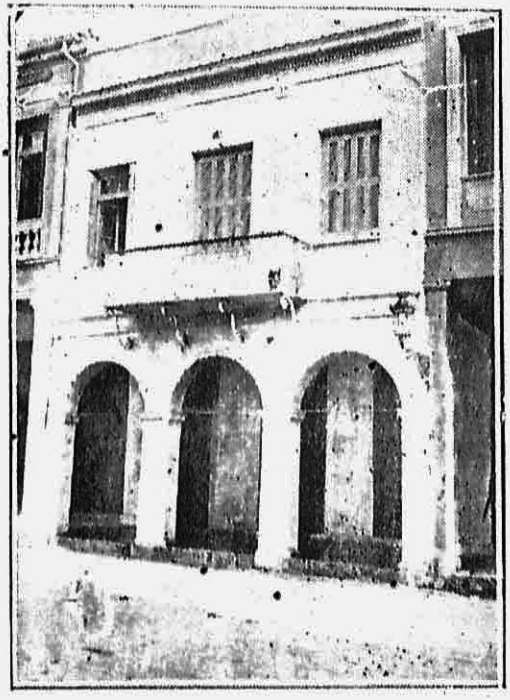

ΤΟ ΣΠΗΤΙ
ΠΟΥ ΕΓΕΝΝΗΘΗ Ο ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

***

Τώρα ἂν ἀφηγηθῶ πῶς ἦλθεν εἰς τὰς Πάτρας ἡ περικαλλὴς καὶ λογία Μπορέλλη μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν της ἐξ Ἀθηνῶν ὁρμώμεναι θὰ ἐπήγαινα

πολὺ μακράν· ἴσως εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι εἰς τὸ ἐν Πάτραις Παρθεναγωγεῖον της εἰς τὸ ὁποῖον ἐφοίτησαν καὶ ἔλαβον τὴν πρώτην μόρφωσιν τὰ τῶν καλλιτέρων οἰκογενειῶν κορίτσια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ κατόπιν διακεκριμένα δέσποινα, ὡς ἡ Μαλτέζου, Γεωργακοπούλου, Ἀννίνου, Πεταλᾶ, Γαλιάτσα καὶ ἄλλαι, καὶ εἰς τὸ πρότυπον νηπιαγωγεῖον τοῦ ὁποίου εἶχα τὸ προνόμιον νὰ φοιτῶ καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, σὰν νοικοκύρης τοῦ σπητιοῦ, καὶ ὅπου ἐδιδάχθην τὰ πρῶτα γράμματα καὶ **πραγματογνωσίαν**, ἀπὸ μίαν εἰδικὴν παιδαγωγὸν Λουτσίαν, τῆς ὁποίας τηρῶ εἰς τὴν μνήμην τὴν συμπαθεστάτην φυσιογνωμίαν, εἰς τὸ σχολεῖον, λέγω, αὐτὸ ἦτο Καθηγητὴς τῆς μουσικῆς ὁ Ἰταλὸς πρώσφυξ Φ. Σερίο, ὁ ὁποῖος τότε ἐνυμφεύθη τὴν διευθύντριαν καὶ παρέμεινεν ἔνοικος εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1857, πληρώνων τακτικὰ τὰ ἐνοίκια — καὶ τί ἐνοίκιον, ἂν ἀγαπᾶτε, 66 μόνον δραχμὰς τὸν μῆνα δι' ὅλον ἐκεῖνον τὸν εὐρὺ ὧρον σχολικὸν χῶρον ὁπωσδήποτε, ὅστις ἐχρησίμευσε καὶ μετὰ δεκαετίαν ὑπάλιν, κατὰ σύμπτωσιν, διὰ Παρθεναγωγεῖον τῆς Χρυσάνθη, νομίζω, ὅτε ἀρήκαμεν ἡμεῖς τὴν κατοικίαν αὐτὴν τῷ 1865, ἀντὶ διπλασίου ὅμως ἐνοικίου ν 425 δραχμῶν. Καὶ ἂν θέλετε ἐπίσημον τρόπον τινὰ βεβαίωσιν περὶ τούτου ἢ ἔγγραφον πιστοποίησιν παρεκτὸς τῆς σωζομένης μνήμης— καὶ εἶναι ἴσως ἀναγκαία αὕτη προκειμένου περὶ τῆς γεννήσεως ἐξόχου συγγραφέως, τῆς ὁποίας τὴν πατρίδα θέλουν καὶ εὐλόγως κολακεύονται νὰ διεκδικοῦν αἱ Πάτραι, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδία ὄχι μόνον δὲν ἀρνεῖται ἀλλὰ καὶ γεραίρει καὶ εἰς πολλὰς περιστάσεις ἐπέδειξε τὴν στοργήν της, — ἔχω νὰ σᾶς δείξω τὰς εἰς τὰ σωζόμενα λογιστικὰ βιβλία καὶ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ πατρός μου ἀποδείξεις καὶ **παληόχαρτα** ὑπογραφὰς καὶ σημειώματα διὰ τὸν Φ. Σερίο τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ὡς μῖτος καὶ ἐνδύσιμον εἰς τὰ ἁπλᾶ ταῦτα ἀπομνημονεύματα μιᾶς φεῦ! τόσον δι' ἡμᾶς τοὺς πρεσβύτας προσφιλοῦς καὶ ἐλκυστικῆς παιδικῆς ἡλικίας, χαρτιὰ τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν ἐπωσζόμενον τότε ἐν τῇ οἰκίᾳ τευτὶ ποιητήν,

Ἀπὸ κάπου τὰ ξέθαψα
Μιὰ μέρα ξεχασμένα
Χαρτιὰ σὰ φύλλα κίτρινα,
Λόγια μισοσβυμένα.

Τοῦ πατέρα μου γράμματα
Ποῦ ἀγάπης νέο βλαστάρι
Τὴν παιδοῦλα μητέρα μου
Τἄγραφε πρὶν τὴν πάρῃ.

Ὦ λείψανα ποῦ σπέρνετε
Μιὰ βαθύτερη θλίψι
Κι' ἀπ' τῶν τρανῶν πανάρχαιων
Ἐρειπίων τὰ ἴχνη!

Τοῦ πατέρα μου γράμματα
Ξερὰ φύλλα τριμμένα
Ῥημένα' ἀπ' τὸ χλωρόδενδρο
Τῆς ζωῆς ὡριμένα!

Σὲ φωλιὰς γυθυρίσματα
Ποῦ μιλᾶτε, σὰ στόμα
Κελαϊδεῖτε φιλήματα
Καὶ μοῦ δείχνετ' ἀκόμα

Τὸν ἴδιο ἐμένα ἀγέννητο
Νὰ πολεμῶ αὐτοῦ πέρα
Ἀπ' τὰ σκότη τοῦ ἀνύπαρκτου
Γιὰ νὰ βγῶ στὴν ἡμέρα.

(Κωστῆ Παλαμᾶ « Ἴαμβοι καὶ Ἀνάπαιστοι »)

Ἀλλὰ μὴ μοῦ ζητήσετε νὰ σᾶς εἰπῶ καὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ σπητιοῦ αὐτοῦ—ἂν καὶ σώζονται εἰς τὰ χαρτιά μου καὶ περὶ τούτου ἐκμαρτύρια—διότι ἡ ἡλικία τῶν οἰκιῶν κρύπτεται ὑπὸ τὰς μεταγενεστέρας ἐπιδιορθώσεις, τὰ

χρωματίσματα καὶ φκιασιδώματα αὐτῶν ὡς ἡ τῶν γυναικῶν· σήμερον δὲ δὲν ἠμπορῶ νὰ τὴν προδώσω, διότι δὲν μοῦ ἀνήκει· ἀρκεῖ μόνον νὰ σᾶς σημειώσω ὅτι προκτήτωρ τοῦ Τριανταφυλλοπούλου, παρ' οὗ ἠγόρασεν ὁ πατήρ μου ἦτο ὁ ἐκ Κερκύρας Λ. Ζαβογιάννης, τούτου δὲ ὁ Ἀθ. Πόγγης, ὅστις τὴν εἶχεν οἰκοδομήσει ἀγοράσας τὸ ἐθνικὸν καὶ ἀνταλλακτέον οἰκόπεδον ἀπὸ τὸν Γ. Ἀθανασίου. Ἐπικτήτωρ δὲ ἡμῶν ἐγένετο τῷ 1880 ὁ Χ. Κρεββατᾶς, πρὸς ὃν ἐπώλησα (φεῦ!) ὁ ἴδιος ὑποφαινόμενος ἐκ σκληρᾶς ἀνάγκης χωρὶς νὰ λογαριάσω οὔτε τὸ δι' ἐμὲ χθεσινὸν παρελθόν του οὔτε βέβαια τὴν μέλλουσαν σημασίαν του. Ἀπὸ τὴν μνήμην μου ὅμως θὰ σᾶς ρίψω καὶ ἄλλα τινα ψύχιολα περὶ αὐτοῦ, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ αὐτὸ δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ θεωρήσετε ἀναμφισβήτητα πιστοποιητικὰ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ γεννήσεως καὶ παιδικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἑτέρου τῶν προσώπων της.

Καὶ ἔτσι ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἀσφυλῆ ἡμερομηνίαν ποῦ ἐγεννήθη ὁ ἡμέτερος ποιητὴς καὶ ἀδελφός, τὴν 13 Ἰανουαρίου 1859, ἤτοι μετὰ δεκαπέντε μῆνας ἀπὸ τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ἐγκαταστάσεως τῆς ἰδικῆς μας οἰκογενείας πλέον καὶ δύο περίπου χρόνους ἀπὸ τῆς ἐντὸς αὐτῆς γεννήσεως τῆς Ματθίλδης Σεράο, ἴσως καὶ εἰς τὸν ἴδιον θάλαμον, διότι ἕνας κυρίως ἐνεδεικνύετο ὁ κύριος κοιτῶν τῶν ἐνοίκων. Θέλετε ἄλλην βεβαίωσιν ἢ λεπτομέρειαν; ἠμπορῶ νὰ σᾶς εἴπω καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ἀπὸ ἄλλο ἰδιόχειρον σημείωμα τῆς μητρός μου, καθότι ἡ μνήμη μου μόνον τὴν χαρμόσυνον πρώτην ἐντύπωσιν διετήρησε τῆς ἀποκτήσεως τοῦ μόνου τότε ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἀναπτύξεως βαθμηδὸν ὅλων τῶν διανοητικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ χαρισμάτων. Τὸ σημείωμα λέγει: «ἡμέραν Τετάρτην ὥραν 2 μ. μ.» Τὸ δὲ ἐπισημότερον πιστοποιητικὸν καὶ τὸν ὡραιότερον εἰκονισμὸν τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς του μᾶς δίδει ἄλλως ὁ ἴδιος ποιητὴς εἰς τὴν σειρὰν τῶν θαυμασίων ἐκείνων **σονν**έτων του τῆς «Πατρίδος» διὰ τοῦ **πρώτου** αὐτῶν:

Ὅπου βογγάει τὸ πολυκάραβο λιμάνι
Ἀπ' ἄγριο κῦμ' ἀπλώνεται δαρμὸν' ἡ χώρα
Καὶ δὲ θυμᾶται μήτε σὰν ὄνειρου πλάνη
Τὰ πρωτινὰ μετάξια της τὰ πλουτοφόρα.

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τὴν πλουτίζουν τώρα
Τὸ κάστρο της φορεῖ παλαιϊκὸ στεφάνι,
Λίγα τοῦ ξένου Φράγκου, Τούρκου ἀπὸ τὴν ὥρα
Ποῦ τὸ διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετζάνοι.

Ἕνα βουνὸ ἀποπάνω της ἀργυπνοστέκει,
Κι' ὁ Παρνασσὸς λευκοχαράζει στὸν ἀέρα
Βαθιά, κι' ὁ ρουμελιώτης ὁ Ζυγὸς παρέκει.

Αὐτοῦ πρωτάνοιξα τὰ 'ματια μου στὴ 'μέρα
Κι' ἡ μνήμη μου σὰν ὄνειρο τοῦ 'Ονείρου πλέκει
Γλυκειὰ μισοσβυσμέν' εἰκόνα, **μιὰ μητέρα...**

Τὴν **μητέρα** αὐτὴν ἐκεῖ μέσα σ' αὐτὸ τὸ σπῆτι ἔχασεν ὁ ποιητὴς καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς ὑπῆρξε μόλις εἶχαν περάσει ἓξη χρόνια τὸ πρῶτο σπαρτάρισμα

τῆς παιδικῆς αὐτοῦ καρδίας, καὶ παντοτεινὴ θλιβερὰ ἀνάμνησις, ὅπως αἰσθάνεται καὶ ψάλλῃ ὕστερα ἀπὸ τόσον καιρὸ ὁ ποιητής:

Ὅταν ἡ δόλια ἡ μάνα μου τὸν κόσμο παραιτοῦσε
Μ' ἐπῆγαν κι' ἐγονάτισα μικρὸ πουλὶ μπροστά της·
Τὴν τελευταία της πνοὴ ὁ Χάρος ἐρουφοῦσε
Κι' ἔμενε μόνο θλιβερὴ σὰν κάτι νὰ ζητοῦσε
Ἡ ὑστερνὴ ματιά της.

Νὰ αβύσῃ δὲν τὴν ἄφινε νὰ φῶς ἀπὸ καντῖλι,
Πρωτοῦ τῆς εὗρῃ μιὰ φωλιὰ νὰ μοιάζῃ τὴ φωλιά της·
Σ' ἄλλη καντῦλα ἤθελε τὸ φῶς της νὰ τὸ στείλῃ,
Καὶ ἤρθε μέσ' τὰ μάτια μου καὶ πάλι ν' ἀνατείλῃ
Ἡ ὑστερνὴ ματιά της.

Καὶ ἀπὸ τότε ὅ,τι θωρῶ καὶ σ' ὅ,τι στοχαστῶ
Τὸ κουρασμένο βῆμά μου πικρῆς ζωῆς διαβάτης·
Σὰ 'μάνα θὰ τ' ἀγκαλιασθῶ καὶ θὰ τὸ ἀγαπήσω
Γιατ' εἶναι μέσ' τὰ μάτια μου ὅσο νὰ ξεψυχήσω
Ἡ ὑστερνὴ ματιά της.

Σὲ σαράντα ἀκόμη μέρας ἀπὸ τὸ σπῆτι αὐτὸ ἔβγαζαν νεκρὸ καὶ τὸν πατέρα.... γκρεμιζονταν τὸ νοητὸ τῆς οἰκογενείας οἰκοδόμημα, χαλοῦσε ἡ ζεστὴ **φωλιὰ** κ' ἐσκορπίζονταν τὰ μέσα της ἄτταρα ἀκόμη πουλιὰ σκοῦ: τὲ παρε ἀνέμους:.....

⁂

Καὶ διὰ νὰ μὴ τελειώσω κι' ἐγὼ λυπητερά, ὦ ἀναγνῶστα μου, διότι ὁ σκοπὸς τῶν γραμμῶν αὐτῶν εἶναι ἄλλος καὶ διὰ νὰ μὴ σὰς περιγράψω ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν τῶν πραγματογνωμόνων - ποῦ πουλήθηκε τὸ σπῆτι αὐτὸ οὔτε ἀπὸ τὴν συμβολαιογραφικὴν ἀπογραφὴν τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, θὰ ἀντλήσω ἀπὸ τὴν μνήμην μου μίαν πραγματικωτέραν εἰκόνα αὐτοῦ, ὅπως καὶ πλειστων ἄλλων παλαιῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ὅπως ἦτο ὅταν ἐχρησίμευε διὰ Παρθεναγωγεῖον τῆς Μπορέλλη καὶ διαμονὴν τοῦ Σεράσκι, ὡς κατοικία τοῦ δικαστοῦ κατότιν πατρὸς καὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ ποιητοῦ, διὰ σχολεῖων πάλιν Θηλέων ἐκ νέου καὶ κατοικία ἄλλων ἐφεξῆς ἀστῶν, ὅσῳ νὰ λάβῃ τὴν σημερινὴν αὐτοῦ μορφὴν καὶ διασκευὴν ἐσωτερικῶς; ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὅπως δὲν θὰ τὴ ἀναγνώριζα:

Ὦ ἐκείνοις ἡ κολῶνες του, δηλαδὴ τὸ ὑπόστεγον αὐτῶν καὶ τὸ λιθόστρωτον πρὸ τῆς εἰσόδου μὲ τὰ ἀδιάκοπα παιγνίδια τοῦ κούτσ—κούτσ ἐπ' αὐτοῦ, ἡ πλακόστρωτος ἐκείνη εἴσοδος καὶ ὁ μακρὸς καὶ εὐρὺς διάδρομος τοῦ ἰσογείου μὲ τοὺς δύο ἑκατέρωθεν εὐρυχώρους θαλάμους, ὅπου στὸν ἕνα ἐδιδάσκετο ἡ πολυαριθμωτέρα τάξις τῶν σχολείων καὶ τὸν ἄλλον τὰ νήπια τῆς Λουτσίας, κατόπιν γραφεῖον τοῦ δικαστοῦ πατρὸς καὶ δωμάτιον τῶν διασκέψεων τοῦ δικαστικοῦ συμβουλίου τῆς Ὀθωνικῆς ἐκείνης ἐποχῆς; μὲ τοὺς «Πανδέκτας» καὶ τὰ «Βασιλικὰ» ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ὁλόγυρα αὐτῆς οἱ μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς 8βριανῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1862, τῆς σχούσης καὶ ἐκεῖ μέσα τὸν ἀντίκτυπόν της, μέλλοντες Εἰσαγγελεῖς Ἐφετῶν Κωνσταντόπουλος καὶ Ἴλιος καὶ Ἀριστείδης Οἰκονόμου καὶ λοιποὶ νεαροὶ συνάδελφοι τοῦ πρεσβυτέρου προεδρεύ-

οντος πατρός, ὃν περιεστοίχιζον μὲ τόσον σέβας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔξω ἀμέσως ἡ ὡς μωσαϊκὸν χαλικόστρωτος αὐλή, τὸ ἀναψυκτήριον τῶν παιδιῶν μὲ τὸ πηγάδι της καὶ τὸ μοναδικὸν πόσιμο νερὸ του τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν προϋδραγωγικήν, τὸ ἐπεκτεινόμενον ὡς στέγη κλῆμα καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ βάθος ὁ μικρὸς ἐκεῖνος κῆπος ὁ διὰ παιγνίδια καὶ τὰς ἀσκήσεις τῶν μαθητριῶν προωρισμένος καταστατθεὶς κατόπιν μὲ τὴν κατανάλωσιν ὅλων τῶν διαθεσίμων ὡρῶν καὶ παιδικῶν ἱδρώτων μου ἀπολαυστικὸν περιβόλι καὶ πλούσιος ἀνθῶν καὶ ροδεών ἡ παιδικὸς παράδεισος, τοῦ ὁποίου τὰς κλεῖς κατεῖχε ζηλοτύπως ὁ πρεσβύτερος υἱὸς οὐδὲ εἰς τοὺς γονεῖς ἐπιτρέπων τὴν αὐθαίρετον εἴσοδον, παρὰ μόνον εἰς τὴν μητέρα νὰ διδάσκῃ τὰ πρῶτα γράμματα ἀποκάτω ἀπὸ τὴν λεμονιά του εἰς τὰ μέλλοντα ὀρφανὰ παιδιά της, καὶ εἰς τὸν πατέρα μὲ τὸν Καλλιγᾶ καὶ τὸ κομπολόϊ στὸ χέρι νὰ ξεκουράζεται ὀλίγον ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ σοφᾶ του· ἄνωθεν δὲ οὐτιῦ τὰ λιακωτὰ καὶ ἡ ταράτσες τῆς ἡλιάσεως καὶ ἀποστεγνώσεως τοῦ σίτου καὶ τῶν ζυμωτικῶν τῶν γειτονικῶν φούρνων, λιακωτὰ πρὸς τὰ ὁποῖα ἠσκεῖτο ὅλη ἡ ἀναρριχητικὴ δεξιότης μας καὶ κατοδιωκτικὴ διὰ τῶν ἱξῶν καταδίωξις τῶν ἀπειραρίθμων στρουθίων. Παρέτει τὸ πλαστάριὸ καὶ ἡ ἀποθήκη ἡ ὡς ἑστιατόριον καὶ ἀναψυκτήριον χρησιμεύουσα, λεπτουργικὸν δὲ ἐργοστάσιον ἐπὶ τῆς βασιλείας μου καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ κήπου ἡ συκιά, ἡ συκιὰ ἐκείνη ἡ ἄγρια καὶ ἄκαρπος καὶ μυστηριώδης περὶ ἣν συνεκεντροῦντο ὅλαι αἱ νεράϊδες τῶν παραμυθιῶν καὶ διηγήσεων τῆς ντιντᾶς μας χωρὶς νὰ κατορθώσουν νὰ μᾶς φοβίσουν καὶ ἀποτρέψουν ἀπὸ τὸ μεσημβρινὸν ἐκεῖνο μοναχικὸν κατάστημα τὸ καυλοκαῖρι.

* * *

Θέλετε τώρα νὰ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ἐπάνω πάτωμα – ὄχι βέβαια ἕνα – ἕνα σκαλοπάτι τὴν κλίμακα, τὴν ὁποίαν κατερχόμεθα εἰς δύο συρμοὺς ἐπὶ τῆς ράμπας της· καὶ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ὡραίαν του αἴθουσαν τῶν ἐξετάσεων καὶ τῶν κατόπιν φιλικῶν συναθροίσεών μας ἐπὶ τῶν ἀνησυχαστικῶν ἡμερῶν ἰδίᾳ τῆς Μεταπολιτεύσεως τοῦ 8βρίου, μὲ τὴν ἄποψιν ἐκεῖθεν καὶ τὸ γοργὸν ἀκρόασμα τοῦ κωδωνοστασίου τῆς «Φραγκόκλησσας» ἢ εἰς τὸ ἰδιαίτερον διαμέρισμα τῆς γιαγιᾶς, ὅπου καὶ τὸ ἰδικόν μου γιατάκι καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖον μαζὺ μὲ τὰς πρώτας ἀκτῖνας τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου ἔπεφτε τὸ βλέμμα μου καταναγκαστικῶς κάθε πρωῒ εἰς τὸ ἰδιάζον ἐκεῖνο διάθημα καὶ ταντέλωμα τοῦ Κάστρου ἢ παρέκει εἰς τὸν κειτῶνα τῶν γονέων, ὅπου ἐσπεύδομεν ἀνυπόδητοι τρέχοντες τὸ πρωῒ ἅμα ἀνοίγαμε τὰ μάτια μας νὰ εἰσδύσωμεν καὶ λάβωμεν τὰ πρῶτα θερμὰ φιλήματα αὐτῶν;

Ἐκεῖ μέσα εἰς τὸν οἰκογενειακὸν οὕτως αὐτὸν παράδεισον καὶ εἰς τοὺς θερμοὺς κόλπους τῆς μητέρας, ποῦ ἔχασε τόσον πρόωρα καὶ ἔκλαυσε τόσον ὄψιμα ὁ ποιητής, ἤρχισεν ἡ πρώτη του μαθήτευσις καὶ μετὰ βραδυτάτην λειτουργίαν τῆς γλώσσης καὶ τῆς ὁμιλίας, ταχυτάτην δὲ ἀνάπτυξιν καὶ ἐκδήλωσιν ἐκτάκτου νοημοσύνης καὶ κάποια καλλαισθητικὴ καὶ ποιητική, οὕτως εἰπεῖν, προπαίδεια τῆς μητρὸς ἀπὸ τὰ περιοδικὰ ἀναγνώσματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐκεῖ, φαίνεται, πολὺ πρόωρα ἠσθάνθη καὶ κάτοια ἄδηλα σκιρτήματα τῆς παιδικῆς του καρδίας πρὸς μικρὰν ταπεινὴν συμπαίκτριαν χαριτωμένην γειτόνισσαν, τῆς ὁποίας ἴσως καὶ ὁ ἴδιος νὰ διετήρησε τὴν μελιχρὰν ἀνάμνησιν καὶ ἐμπνευστικὴν ἀναπόλησιν.

Ἀλλὰ ἂς τελειώσω μὲ τοὺς ἀπὸ τὴν «Ἀσάλευτη ζωὴ» στίχους τοὺς ἀνα-

φερομένους εἰς τὴν σαλευθεῖσαν ἐκείνην πρώτην ζωήν του ἀπὸ σεισμὸν ποὺ ἐξεθεμέλιωσε σχεδὸν ὁ ἀπηνὴς χάρος τὸ πρῶτο του σπῆτι:

"Οσο περνᾶν τὰ χρόνια μου
Κι' ὅσο περνῶ μ' ἐκεῖνα,
Τόσο γλυκὰ τριγύρω μου
Μυσκοβολᾶν τὰ κρίνα
Τῶν πρωτινῶν 'Απριλήδων...
Τὰ παιδιακίσια χρόνια
Ποῦ κελαϊδᾶν ἀηδόνια
Σὲ νύχτες καὶ σ' ἐρμιαῖς.

Καλόστα τὰ Χριστούγεννα
Καλῶς τὸν "Αη Βασίλη!
Παιδάκια μὲ τὰ Κάλαντα
Στὰ λυγερόηχα χείλη'
Σὲ μυστικὸ ξημέρωμα
Τοῦ λιβανιοῦ οἱ ἀχνάδες,
'Ανάψαν ἡ λαμπάδες
Κι' ἀστράψαν ἡ ἐκκλησιές.

Καλόστα τὰ παπιάτικα
Μεθυστικὰ γιορτάσια!
Στὰ μάτια τοῦ μισόκοπου
Μαγιάτικα κεράσια
Ροδίζουν καὶ σταλάζουνε
Δροσιὰ καὶ γλύκα. "Ω πόσο!
Πετῶ καὶ πάω ν' ἁπλώσω
Τὰ χέρια πρὸς αὐτά.

Κι' ἀπάνου ἀπ' ὅλα — ὦ θύμιση! —
Καλόσμον τὴν τρεμούλα
Γιὰ τὴν παιδούλα τοῦ εἶναι μου
Τὴν πρώτη ὑηγοπούλα...
Καλόστο πρὸς τὸ βράδιασμα
Τὸ γαληνὸ ἀκρογιάλι.
Ἐγὼ ἤμουν ἡ μεγάλη
Τοῦ πάθους τρικυμιά.

ΧΡ. ΠΑΛΑΜΑΣ

ΑΘΗΝΑ

'Ο κόρφος, τὰ νησιά, οἱ λόφοι, οἱ κάμποι,
Τῆς 'Ομορφιᾶς τὸ κάστρο... Στὸν αἰώνα
Πεντάμορφη, γλυκιά, ἡ 'Αθήνα λάμπει.
Μιὰν ἄνοιξη ἐδῶ καὶ τὸ χειμώνα
Σὰ Γεναριάτικη λευκὴ λιακάδα.
Καὶ μέσ' τὸ φωτοπέλαο : τοῦ ἐλαιώνα
'Η πινελιὰ· τοῦ κάμπου ἡ πρασινάδα·
Στὸν κόρφο ταξιδιάρικο πανάκι...
Μιὰν ἄφραστη λιγώνεξ με γλυκάδα·
Κ' ἐνῶ ξεχνῶ τὸ ποὺ μὲ τρώει σαράκι...
Τῶν στίχων μου ρυθμοί, ρίμες, καὶ μέτρα,
'Ο κάθε μαχαλάς, κάθε σοκάκι

Καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι σου, κι ἡ πέτρα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΑΜΑΣ